

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
ОСЬОДЛА Василя Ілліча
на дисертацію НІКІТЕНКО Ганни Олегівни
«Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Актуальність дослідження Нікітенко Ганни Олегівни за темою
«Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби»
спричинена:

– складною соціально-політичною ситуацією, що зумовлена проведенням операції Об'єднаних сил, спрямованих на протидію діяльності незаконних збройних формувань на сході України, посиленням небезпечності сучасної військово-професійної діяльності;

– посиленням вимог до військовослужбовців у професійній діяльності, що вимагає від людей цієї професії високого рівня розвитку морально-психологічної готовності до праці загалом, усвідомлення необхідності професійно виконувати свої службові обов'язки, професійно самовдосконалюватися, відмінно володіти собою;

– зростанням значення психологічної готовності у сфері професійної реалізації мобілізованих осіб, оскільки вони можуть опинитися в реальних бойових умовах, маючи досить різний досвід військової служби.

Актуальність зазначеної тематики зумовлена нестабільними умовами на сході України та безпосередньо змінами в діяльності військових (в характері виконуваних завдань, в самих умовах несення військової служби, в підвищеному рівні емоційного напруження тощо).

Все вище зазначене засвідчує, що дисертаційне дослідження є актуальним, а його виконання є важливим для розв'язання завдань, які присутні у військовій діяльності мобілізованих осіб.

*Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації*

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження є логічно узгодженими.

Визначені дисертанткою теоретичні та методичні засади дослідження, а також використані методи дослідження забезпечили підґрунтя для виконання поставлених завдань і відповідно досягнення визначеної мети.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчив наступне.

У першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення особливостей психологічної готовності особистості до діяльності» автором:

проаналізовано та обґрунтовано теоретико-методологічний феномен психологічної готовності та визначено його основний категоріально-понятійний зміст;

узагальнено концептуальні підходи до вивчення психологічної готовності особистості до діяльності, розглянуто її структуру;

визначено, що поняття «психологічна готовність», яке за своєю психологічною модальністю є досить багатоаспектним, є інтегрованим психологічним явищем, що поєднує в собі як внутрішні (індивідуально-психологічні), так і зовнішні (система значущих відносин) фактори;

запропоновано та обґрунтовано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, в якій виокремлено зовнішні та внутрішні фактори.

Проведений аналіз основних наукових підходів до вивчення «психологічної готовності особистості» до діяльності довів, що в теоретичному плані ця проблема в сучасній науці має досить різні наукові трактування, обумовлена специфікою структури діяльності та розбіжністю теоретичних підходів науковців (функціонального, особистісного, системного та особистісно-діяльнісного).

У другому розділі «Процедурно-методичне забезпечення програми емпіричного дослідження психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби» автором:

обґрунтовано концептуальні засади вивчення особливостей функціональної організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби;

запропоновано психодіагностичний апарат дослідження, який дає змогу емпірично реалізувати програму вивчення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби; визначено вибірку дослідження та представлено програму емпірико-діагностичного вивчення проблеми; описано процедуру, методи та методики дослідження;

запропоновано авторську анкету «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби» та подано результати аналізу внутрішньої узгодженості й дискримінативності розробленої анкети, а також результати факторного аналізу для групування первинних анкетних даних;

проведено факторизацію методів головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних показників, що дало змогу отримати факторну модель структури внутрішніх та зовнішніх факторів психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Отже, успішно підібраний комплекс дослідницьких методів та діагностичного інструментарію дав змогу дисертантці зібрати великий за обсягом різноманітний емпіричний матеріал, аналіз якого, відповідно, дав змогу реалізувати програму вивчення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби» автором дослідження презентовано результати вивчення функціональної організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби; встановлено, що мотиваційний компонент є системоутворюючим фактором організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Дослідницею відокремлені три рівні сформованості психологічної готовності мобілізованих осіб та надано якісний опис їх в об'єктивних критеріях: рівень нервово-психічної стійкості (діагностується за стандартизованою методикою) та стаж військової служби. Встановлено, що з досвідом служби у мобілізованих осіб підвищується рівень їх психологічної готовності до несення військової служби: мобілізовані особи без досвіду служби характеризуються низьким рівнем психологічної готовності до військової служби; для осіб з однорічним досвідом служби властивий середній рівень готовності, а в осіб з досвідом служби 2-3 роки переважає середній та високий рівні психологічної готовності до військової служби.

Вивчено відмінності за показниками сформованості компонентів структури психологічної готовності мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби (особи, що не мають взагалі досвіду військової служби; мають досвід лише строкової служби та мають досвід контрактної служби).

Описано програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, що складається з трьох блоків: розвиток психологічної стійкості, підвищення рівня саморегуляції та формування мотиваційно-інструментальних ресурсів. Обґрунтовано можливість більш результативного впливу на зовнішні фактори й на складові мотиваційного, емоційно-вольового та поведінкового компонентів внутрішнього фактора психологічної готовності мобілізованих осіб та виокремлено основні прояви готовності особистості до діяльності, на розвиток яких була спрямована програма. Статистично підтверджено її ефективність.

У роботі представлені різноманітні засоби математично-статистичної обробки даних, що відповідають поставленим завданням та особливостям вибірки. Застосування цих засобів є результатом науково-пошукової роботи дисертанта, та таким, що відповідає логіці застосування психодіагностичних методів та методів статистичної обробки результатів і використаного методичного інструментарію.

Аналіз змісту розділу дозволяє констатувати, що організація та проведення емпіричного дослідження відповідає загальноприйнятим вимогам щодо проведення психологічних досліджень.

У цілому здійснений аналіз змісту дисертації дозволяє стверджувати, що дослідниця ґрунтовно орієнтується в проблемі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності, має власну наукову позицію щодо діагностики психологічної готовності як інтегративного психологічного

утворення та ефективних засобів підвищення рівня психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

*Достовірність і новизна висновків, сформульованих у дисертації,
повнота їх викладу в опублікованих працях*

Ознайомлення з дисертацією та публікаціями Г. О. Нікітенко засвідчує, що дослідниця із належною глибиною і повнотою з'ясувала та обґрунтувала низку нових наукових положень. На наш погляд, особливе наукове значення мають висновки щодо:

обґрунтування доцільності системного підходу в розумінні поняття «психологічна готовність», що дозволяє розглядати готовність мобілізованих осіб до військової служби як цілісне особистісне утворення, що має складну динамічну структуру та є сплавом зовнішніх та внутрішніх факторів;

запропонованої моделі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, в якій виокремлено зовнішні (відносини з сім'єю, відносини з товаришами по службі, ставлення до справи) та внутрішні (диспозиційний, когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий компоненти) фактори;

запропонованого психодіагностичного комплексу дослідження, який дав змогу емпірично дослідити психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби, встановити особливості взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх факторів у функціональній організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби та дослідити відмінності в рівнях сформованості компонентів психологічної готовності мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби;

обґрунтування розробленої програми соціально-психологічного тренінгу щодо підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності та підтвердження її ефективності.

Автором дослідження обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

Дисертаційне дослідження побудоване на широкій джерельній базі (257 найменувань).

Основні результати дослідження опубліковано і висвітлено у 13 публікаціях, з яких 7 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології (з них одна стаття – у міжнародному періодичному виданні з психології), 6 – у матеріалах міжнародних наукових конференцій.

Наукові публікації за темою дослідження та автореферат із належною повнотою відображають зміст дисертації.

Зауваження до дисертаційного дослідження

Вивчення змісту дисертації Г. О. Нікітенко за темою «Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби», ознайомлення з авторефератом дисертації та опублікованими дисертанткою працями дають підстави для висловлення окремих зауважень, побажань та дискусійних питань:

1. Обґрунтування теоретичних засад предмету дослідження засвідчує високу ерудицію та наукову поінформованість дисертантки, втім говорячи про психологічну готовність до діяльності доцільно очікувати підвищення показників її продуктивності у осіб, які демонструють більш високий рівень готовності. Однак, дисертанткою в роботі не розглянуті показники ефективності діяльності мобілізованих осіб, які можна було б представити у вигляді експертних оцінок, наданих командним складом, у формі самооцінок власної результативності, або виміряти об'єктивними показниками.

2. При розгляді зовнішнього фактору психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби було враховано відносини з сім'єю, відносини з товаришами по службі, ставлення до справи. Проте, не було враховано такого аспекту ставлення, як ставлення до подій та до себе, які займають дуже важливе місце у системі відносин в концепції В. Мясичева. Відображаючи ставлення до подій можна було б врахувати події в країні взагалі, або більш конкретні до ведення антитерористичної операції, до проведення мобілізації та ін. Ставлення до себе могло б бути операціоналізовано у поняттях «ставлення до себе як громадянина України», «як військовослужбовця», «як захисника Вітчизни» та ін. Ці аспекти суттєво б доповнили зовнішній компонент готовності. Також, доречно було б провести і більш ретельну оцінку різних форм відносин. Так, наприклад в концепції В. Мясичева відносини розглядаються не лише в модальності «позитивні-негативні», але й за характеристиками: усвідомленість, активність, цілісність, вибірковість.

3. Вибірку дослідження склали мобілізовані особи з півдня країни, а інші регіони, що були задіяні в мобілізації, не були включені. Бажано було б обрати більш репрезентативну вибірку дослідження, в якій були б представлені всі регіони України, що задіяні в операції на сході, пропорційно до їхньої представленості.

4. У дослідженні було розглянуто розбіжності у сформованості психологічної готовності мобілізованих осіб лише за стажем військової служби, інші значимі фактори (наприклад, вік військовослужбовців, гендерна

приналежність, релігійні та політичні погляди та ін.) не були враховані. Пропонуємо дисертантці в майбутньому врахувати цей напрям дослідження.

5. У дисертаційній роботі наявні певні стилістичні неузгодженості, лексичні та орфографічні помилки.

Водночас, зроблені зауваження не знижують загальної наукової цінності дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Нікітенко Ганни Олегівни за темою «Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби», що представлено на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, в якому розв'язується вагом наукова задача, яка має важливе соціальне, прикладне і наукове значення. Дисертація відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами).

Вищезазначене дає підстави вважати, що Нікітенко Ганна Олегівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
начальник гуманітарного інституту
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
Василь ОСЬОДЛО

« 28 » _____ 2020 року

Підпис Осьодла Василя Ілліча завіряю:

Начальник адміністративно-управління

Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

« _____ » _____ 2020 року

Богдан БІЛЯВСЬКИЙ